

motus definitio paulo ante allata magis proprie conveniat motui *successivo*, tamen etiam motibus *instantaneis* accommodari potest. Etenim in his etiam distinguimus duos status, duoque instantia, non quidem temporis, sed *naturae*, scilicet unum, in quo forma concipitur fieri, alterum, in quo concipitur facta. Ita in generatione hominis distinguimus unum instans naturae, in qua materia acquirit formam hominis, aliud, in quo est sub ipsa forma. Nisi quod, monente s. Thoma, in mutationibus, quae dicuntur *instantaneae*, oportet quidem « esse annexam successionem, cum constet materiam non simul esse sub forma, et privatione, nec aerem esse simul sub luce et tenebris: Non autem ita quod exitus, vel transitus de uno extremo in aliud fiat tempore, sed alterum extremorum, scilicet primum, quod in mutatione abiicitur, est coniunctum cuidam motui, vel alterationi, sicut in generatione et corruptione, vel motui locali solis, sicut in illuminatione, et in termino illius motus est etiam terminus mutationis. Et pro tanto mutatio illa dicitur esse subito, vel in instanti, quia in ultimo instanti temporis, quod mensurabat motum praecedentem, acquiritur illa forma, vel privatio, cuius nihil prius inerat, et in illo instanti dicitur generatum esse, non proprie generari, quia omne, quod generatur, generatur, ut in IV Phys. probatur. Unde omnes tales mutationes instantaneae sunt termini cuiusdam motus ¹».

XIX. MOTUS VIOLENTUS — NATURALIS. *Motus naturalis* est in eo, qui vel movetur ex principio intrinseco, vel movetur a principio extrinseco, sed tamen secundum propriam naturalem inclinationem ². Primo modo plantae naturaliter crescunt: altero modo lapis deorsum movetur. Quocirca « non eodem modo omnes motus *naturales* dicuntur; sed quidam propter principium intus existens..., et quidam propter principium passivum, quod est secundum potentiam ab agente natam in actum educi ³ ». *Motus violentus* est in eo, qui ab aliquo extrinseco principio movetur contra suam propriam propensionem; ita ut moveatur in aliquid diversum ab eo, in quod eius inclinatio tendit, vel quoad *finem inclinationis*, puta si lapis, qui naturaliter tendit ad hoc, quod feratur deorsum, proiciatur

¹ *Ibid.* —² 1^a 2^{ae}, q. VI, a. 5 ad 2.

³ *In lib. II Sent.*, Dist. XVIII, q. I, a. 2 sol.

sursum; vel quoad *modum* tendendi, puta si lapis velocius proiciatur deorsum, quam sit motus eius naturalis ⁴. Illud, quod vim infert, vocatur *violentum activum*, seu *violentans*; illud vero, in quod agitur violentia, vocatur *incitum* et *vim patiens* ⁵. Quod si motus, seu actio sit *supra naturam* vel *quoad principium et terminum*, ut patet de glorificatione corporum; vel tantum *quoad principium*, « sicut patet in illuminatione coeci, quia visus naturalis est, sed illuminationis principium est supra naturam »; tunc motus, seu actio *miraculosa* existit ⁶.

XX. MUTATIO SUBSTANTIALIS—ACCIDENTALIS. *Mutatio accidentalis*, quae proprie dicitur *variatio* ⁴, est transitus de uno accidente in aliud accidens, cuiusmodi sunt accretio, decretio, alteratio ⁵, et motus locales. *Mutatio substantialis* est ea, per quam res a *non esse* ad *esse*, vel ab *esse* ad *non esse* transmutatur, ac proinde in generatione, vel corruptione consistit ⁶.

M

EFFATA

I. MAGIS ET MINUS ACCIPITUR SECUNDUM MAIOREM ACCES-
SUM AD TERMINUM. « Dicendum, inquit s. Bonaventura, quod verum est in his, quae dicunt positionem, non autem in his, quae dicunt privationem, immo accipiuntur per recessum. Unde magis malum dicitur quod magis recedit a bono; et quia numquam tantum recedit, quin adhuc magis possit, hinc est, quod numquam est ibi ponere summum ¹ ».

II. MAGIS ET MINUS NON VARIANT SPECIEM. Hoc effatum verum est, cum *magis* et *minus* diversam participationem unius naturae significant, seu maiorem, vel minorem intensionem unius formae. E.g., albitudo, etsi sit perfectior

¹ 2^a 2^{ae}, q. CLXXV, a. 1 c.

² Quomodo *violentum* distinguatur contra *voluntarium*, vid. litt. V.

³ *In lib. IV Sent.*, Dist. XLIII, q. I, a. 1, sol. 3 c.

⁴ Vid. s. Bonav., *In lib. I Sent.*, Dist. VIII, p. I, a. II, q. 2 *resol.*

⁵ Vid. p. 205.—⁶ Vid. p. 148.

⁷ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIV, a. II, q. I ad arg.

in nive, quam in pariete, tamen est unius speciei. E contrario, *magis* et *minus* variant speciem, si non ex diversa participatione unius naturae, sed ex gradu diversarum naturarum oriuntur, sicut Angelus est magis intellectualis, quam homo; vel ex formis diversorum graduum, sicut Angeli *diversificantur secundum magis et minus*; si quidem in formis differentia invenitur « per hoc quod una est perfectior aliis ¹»: Item, *magis* et *minus* impediunt unitatem speciei, quatenus modo eminentiori competit idem aliquid uni, quam alteri; quibus duobus modis aliquid praedicatur *magis et minus* de Deo, et creatura ². Denique « hoc est verum in genere naturae, sed non est verum in genere moris, sicut patet, quia vitia diversificantur formaliter secundum speciem penes superabundantiam et defectum non solum ad se invicem, sed etiam a virtute ³».

III. MAGIS UNIVERSALE COMPARATUR AD MINUS UNIVERSALE UT TOTUM, ET UT PARS. Videlicet comparatur ut totum, si suae *extensionis*, seu *ambitus* ratio habeatur; nam hac ratione in magis universali non solum continetur in *potentia* minus universale, sed etiam alia, ut sub animali non solum continetur homo, sed etiam equus. Comparatur vero ut pars, si in sua *comprehensione*, seu *complexu* inspicitur; nam hac ratione minus universale continet in sui conceptu non solum magis universale, sed etiam alia, ut homo non solum continet animal, sed etiam rationale ⁴. Inde illa regula logica existit, *ambitum* et *complexum* notionis in *ratione inversa* ad se referri.

IV. MAGIS UNIVERSALIA SUNT PRIORA MINUS UNIVERSALIBUS. Nempe, secundum nostri Doctoris explicationem, sunt *priora secundum viam generationis et temporis*; hoc enim modo magis commune est imperfectum et in potentia; quae autem sunt huiusmodi sunt priora ⁵. Id manifeste apparet in generatione hominis; nam prius generatur animal, quam homo. At contra se res habet, si spectetur ordo *intentionis naturae*; hac enim ratione homo prior est, quam animal; naturae enim intentio non sisit

¹ *Cont. Gent.*, lib. III, c. 97.

² Vid. I, q. L, a. 4 ad 2; in *lib. I Sent.*, Dist. XXXV, q. I, a. 4 ad 3; *Qq. disp.*, de *Pot.*, q. VII, a. 7 ad 3.

³ S. Bonav., in *lib. II Sent.*, Dist. XLII, a. III, q. I ad arg.

⁴ I, q. LXXXV, a. 3 ad 2.

⁵ Vid. *Perfectum est prius imperfecto*, litt. P.

in generatione animalis, sed intendit generare hominem ¹. Quod si natura magis universalis spectetur, quatenus a mente nostra efformata est, nempe prout a nobis cognoscitur uti magis universalis, tunc est posterior minus universali; nam mens nostra sibi comparat notiones magis universales, ex eo quod seorsum considerat ea, in quibus minus universalis conveniunt, et ea, in quibus ipsa differunt. Diximus, *prout a nobis cognoscitur uti universalis*; ut his verbis significetur cognitio reflexa, et distincta; si enim de cognitione directa et confusa sermo sit, statuendum est naturam magis universalem prius a nobis cognosci, quam minus universalem. E. g., « prius occurrit intellectui nostro cognoscere animal, quam cognoscere hominem ²»: Ratio est, quia cognitio naturae magis universalis, quippe quae pauciores notas complectitur, imperfectior est cognitione naturae minus universalis; intellectus autem noster, cum non in actu cognitionis, sed in potentia ad cognoscendum a Deo sit creatus, principio cognitionem rerum imperfectam acquirit, deinde eam gradatim perficit.

V. MALO CONTRARIUM EST TUM BONUM, TUM MALUM. Nam vitio opponitur non solum virtus, sed vitium ipsum. Exemplum sit avaritia, cui adversatur et liberalitas, et prodigiosa ³. Sed hoc effatum fusius alibi explicavimus, ubi etiam rationem attulimus, ob quam bono malum dumtaxat sit contrarium ⁴.

VI. MALUM ALIQUANDO SEQUITUR EX BONO. Nempe nihil prohibet, quominus aliquod peccatum ex virtute procedat, non quidem *directe*, nempe ex parte ipsius virtutis, eo modo, quo actus ex habitu procedit; nam, ut s. Augustinus inquit, *virtute nemo male utitur* ⁵; sed *indirecte*, sive *occasionaliter*, puta cum aliquis ex virtutibus superbit; vel cum ex timore Dei, aut horrore propriorum peccato-

¹ Cf p. 191.—² I, loc. cit. c. et ad 1.

³ « Bono quidem malum contrarium est; malo autem quandoque bonum, quandoque aliud malum. Etenim temperantiae intemperantia contraria est; intemperantiae autem interdum temperantia, interdum stupiditas. Est enim stupiditas, cum non moventur, aut excitantur animae affectiones; quapropter intemperantia temperantiae defectus est; stupiditas autem excessus. Porro defectus cum excessu pugnat »; s. Damasc., *Dialog.*, c. 57.

⁴ P. 55-56.—⁵ *De lib. arb.*, lib. II, c. 18.

rum contingit desperatio, quatenus his bonis aliquis male utitur, occasionem desperandi ab eis accipiens ¹.

VII. MALUM EST PRAETER INTENTIONEM IN REBUS ².

VIII. MALUM EST UT IN PLURIBUS; BONUM UT IN PAUCIORIBUS. Seu malum in pluribus invenitur, quam bonum. Quod quidem accipi nequit de malo, quod est praeter naturam entis; hoc enim in paucioribus invenitur, cum natura semper, vel in pluribus suum effectum consequatur. Quare accipiendum est hoc effatum de malo quod invenitur in hominibus, qui bona sensibilia potiora habent bono rationis. Porro huiusmodi malum est in pluribus, quia bona sensibilia sunt pluribus nota, quam bonum rationis ³.

IX. MALUM NON EST ALIQUA NATURA. Malum enim consistit in privatione, quae profecto non est aliqua essentia, sed potius negatio in substantia ⁴. Ex hoc effato alia consequuntur: 1° NIHIL POTEST ESSE PER SE MALUM. Etenim per se dicimus tale, quod est tale per suam essentiam; omne autem, quod est, in quantum est ens, necesse est esse bonum ⁵.

2° MALUM EST IN ALIQUO BONO. Cum enim malum non possit esse per se existens ⁶, oportet ut sit in aliquo subiecto; at omne subiectum est quoddam bonum; ergo malum est in aliquo bono ⁷.

3° MALUM SIMPLICITER SUMMUM ESSE NON POTEST. Debe-

¹ 2^a 2^{ae}, q. XX, a. 1 ad 2.

² Vid. *Omne agens agit propter bonum*, litt. O.

³ Vid. s. Thom., I, q. LXIII, a. 9 c.

⁴ « Malum est non ens, veraque privatio est, ac nihil, et quemadmodum privatio habitui, sic bono opponitur »; s. Damasc., *Dialog. contra Manich.*, n. 1.

⁵ « Omnis natura, in quantum natura est, bona est »; s. Aug., *De lib. arb.*, lib. III, c. 13, n. 36.

⁶ « Bonus idem est cum existente; cum vero malum aut pravum contrarium sit bono, et contrarium existenti sit non existens, sequitur malum et pravum esse non existens »; Origen., *Comm. in Ioan. c. II*, n. 7.

⁷ « Mala omnino sine bonis, et nisi in bonis esse non possunt, quamvis bona sine malis possint. Potest enim homo, vel Angelus non esse iniustus; iniustus autem non potest esse, nisi homo, vel Angelus; et bonum, quod homo, et bonum, quod Angelus, malum, quod iniustus »; s. Aug., *Enchir.*, c. 14, n. 4.

ret enim esse malum per essentiam; nihil autem potest esse per suam essentiam malum; ostensum est enim quod omne ens, in quantum est ens, est bonum, et quod malum non est nisi in bono, ut in subiecto ¹. Quapropter « summum malum non contrariatur summo bono secundum rem, sed solum secundum vocem, nihil enim est a deo malum, in quo non sit aliquid boni, ad minus esse ² ». Diximus, *simpliciter summum*, quia, ut advertit s. Bonaventura, « est reperire malum summum in proprio genere, sicut videmus aliquem ita privatum visu, quod non potest esse magis ³ ».

4° MALUM NON TOTALITER CONSUMIT BONUM. Etsi enim malum corrumpat bonum, tamen non totaliter illud destruit; siquidem, quantumvis multiplicetur malum, semper remanet mali subiectum, si malum remanet; subiectum autem mali est bonum; remanet igitur semper bonum ⁴. Diximus, *si malum remanet*, nam « subiecto corrupto, etiam privatio, quae in subiecto erat, desinit ⁵ ».

5° MALUM HABET ALIQUO MODO CAUSAM. Nam quidquid est in aliquo, ut in subiecto, oportet ut habeat aliquam causam, gignitur enim vel ex ipsius subiecti principiis, vel ab exteriori causa; malum autem est in bono, sicut in subiecto; ergo habet aliquam causam. Porro haec causa est bonum, non vero malum. Equidem malum, cum non sit aliquod ens, ne causa quidem esse potest; quia, cum *omne agens agat, in quantum est actu* ⁶, res non est causa, nisi quatenus est ens, ac proinde aliquid bonum. Hinc, uti alibi diximus ⁷, malum non potest esse causa, nisi quatenus bonum ei adiungitur. Bonum autem est causa mali non *per se*, sed *per accidens*, e. g., ex eo quod causae agentis aliquis defectus accidit, consequitur defectus in effectu et actione ⁸.

X. MATERIA EST DE SE OTIOSA. Seu est nullius activi-

¹ I, q. XLIX, a. 3 c.

² *In lib. II Sent.*, Dist. I, q. 1, a. 1 ad 1. Cf. p. 207.

³ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIII, a. 2, q. 1 ad arg.

⁴ Vid. *Privatio simplex—non simplex*, litt. P.

⁵ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIV, q. 1, a. 1 ad 1.

⁶ Vid. p. 40.—⁷ Pag. 132.

⁸ Haec omnia prae oculis habenda sunt, ut Manichaeorum commentum refellatur. De his vid. s. Thom., *Contr. Gent.*, lib. III, c. 47, et alibi passim.

tatis, quippe quae est indifferens ad quamlibet formam et operationem¹.

XI. MATERIA DEPRIMIT FORMAM. Quemadmodum enim actus eo minus est perfectus, quo magis potentiae admiscetur², ita forma minus perfecta est, quo magis materiae immergitur. Hinc perfectio formarum ex earum elevatione et eminentia supra materiam desumitur³.

XII. MATERIA NON CREATUR, SED CONCREATUR. Creationis enim terminus est ens; unde sicut materia prima non est ens actu, sed solum initium entis, atque completur in ratione entis, quando recipit formam; ita quoque creationis terminus non est *materia prima*, sed materia una cum forma⁴.

XIII. MEDIUM COMPARATUM UNI EXTREMO VIDETUR ALTERUM. Intelligitur de medio quod participat naturam utriusque⁵, e. g., tepidum respectu calidi est frigidum, respectu vero frigidi est calidum⁶. Quocirca, uti observatum est a s. Bonaventura, hoc effatum in rebus ad mores pertinentibus non semper evenit, quia « medium reperitur in genere virtutis, et extrema sunt in genere vitiorum⁷ ».

XIV. MEDIUM, QUO MAGIS APPROPINQUAT UNI EXTREMORUM, EO MAGIS RECEDIT AB ALIO, ET VICISSIM. E. g., anima humana, quae medium locum tenet inter substantias intellectuales, et substantias corporeas, quo magis a corporalibus abstrahitur, eo magis, quoad intelligendi modum, Angelis assimilatur; et e contrario, quo magis in res materiales se immergit, eo magis ab Angelis recedit.

XV. MEDIUM EST NOBILIUS EXTREMIS. Hoc effatum circa *moralia* praecipue vim habet, in quibus virtus neque in excessu, neque in defectu, sed in medio consistit. Quod tamen applicari nequit virtutibus *theologicis*; namque harum obiectum immediatum est ipse Deus, ideoque nulum vitium *per excessum* iis inesse potest⁸. Diximus, *circa moralia*; nam *extra moralia* medium inter excessum et defectum non est perfectius, e. g., homo est longe imperfectior Angelis, licet medium inter hos, et alias creaturarum species locum teneat.

¹ Vid. p. 127, et p. 144-145.—² *Contr. Gent.* lib. I, c. 43.

³ Vid. p. 130-131.—⁴ I, q. LXV, a. 4 c. Vid. p. 148.

⁵ Vid. p. 200-201.—⁶ I, q. CVIII, a. 5 ad 4.

⁷ *In lib. III Sent.*, Dist. XXIII, q. I, a. 1 ad arg.

⁸ *In lib. IV Sent.*, Dist. I, q. I, a. 1 sol. Vid. *Virtus consistit in medio*, litt. V.

XVI. MELIUS EST DARE, QUAM ACCIPERE. Nam natura alicuius virtutis magis in agendo, quam in patiendo cernitur; sed dare est agere, accipere est pati; ergo melior est virtus dantis, quam accipientis. Ast, ut veritate gaudeat hoc effatum, in primis ex parte accipientis requiritur, ut sit indigens, sive sit *in potentia* ad recipiendum: Deinde ex parte dantis, ut libere det. Hinc perperam colligebant Ariani Filium non esse substantialem Patri in admirando illo Trinitatis mysterio. Filius enim numquam fuit *in potentia*, sed semper *actu*; unde nec Ei, tamquam indigenti Pater dedit, aut dare potuit; quaecumque enim Filius habet, ab aeterno et immutabiliter habet. Neque Pater libere, sed per necessariam emanationem Filium generat. Unde s. Thomas: « Dicendum, quod non est de ratione dationis, quod ponatur aliqua auctoritas respectu dati, nisi quando datur aliquid quod habetur per modum dominii; et talis datio non est in Divinis¹ ». Insuper ex parte dantis requiritur etiam, ut dando retineat, vel nobiliori modo reparet quod alteri tribuit. Hanc ob rationem, cum de bonis animi agitur, semper verum est illud effatum.

XVII. MODUS OPERANDI SEQUITUR MODUM ESSENDI; *vel*, OPERARI SEQUITUR ESSE; *vel*, QUALIS MODUS ESSENDI, TALIS MODUS OPERANDI². Horum effatorum, quae passim a s. Thoma adhibentur, sensus sunt: 1° Ipsa operantis habitus valde perfecta, aut imperfecta est, prout est eius essentia. E. g., virtus agendi in Deo est perfectissima, quia talis est Eius natura. 2° Operatio tam perfecte et excellenter circa obiectum suum versatur, quam perfecta est essentia operantis. Hinc proportio intercedere debet inter naturam operantis, et modum, quo per operationem obiectum attingitur. E. g., cum creatura sit finita, Deum finito tantum modo cognoscere potest. 3° Proportio etiam debet esse inter naturam operantis, et modum ipsius operationis; seu talis est modus, quo fit operatio, qualis est operantis natura: quare ad dignoscendum, an modus agendi sit dependens ab alio, sit vitalis, profluat ex ma-

¹ *In lib. I Sent.*, Dist. XV, q. III, a. 1 ad 1.

² « Operantem suae coaptari operationi, hancque illi congenere ac affinem esse prorsus necesse est »; s. Maxim., *Opusc. theol. et polem.*, *De duabus unius Christi Dei nostri voluntatibus*.

terialibus principiis etc., videndum est, qualis sit natura operantis; si enim haec huiusmodi sit, ut a nullo dependeat, talis erit et modus operandi; si sit corporea et materialis, modus operandi erit etiam materialis etc. Hinc vicissim: **QUALIS MODUS OPERANDI, TALIS MODUS ESSENDI**; nam a posteriori per effectus et operationes naturam rei deprehendimus. Ex huius effati explicatione clare illud intelligitur:

MODUS COGNOSCENDI SEQUITUR MODUM ESSENDI.

Iamvero, ut ea, quae diximus, rectius intelligantur; haec adnotamus: 1° Similitudo intercedere debet inter naturam operantis, atque modum, quo perficitur operatio, non vero inter illam, atque terminum, seu obiectum operationis. Quare ex eo, quod mens nostra est immaterialis, non quidem consequitur, quemadmodum Idealistae contendunt, ut res materiales percipere nequeat, sed dumtaxat, ut res materiales immateriali modo percipiat. Rursus ex eo, quod mens corpora percipiat, non sequitur, quemadmodum Materialistae comminiscuntur, ut corporea sit, quia non nisi modo immateriali corpora percipit. 2° Proportio inter naturam operantis, et modum, quo fit operatio, et obiectum attingitur, intelligenda est vel inter hunc modum naturalem, et naturam operantis in se spectatam, vel inter modum supernaturalem, et naturam quadam vi supernaturali a Deo auctam. Quocirca proportio existit inter cognitionem intuitivam Dei, et intellectum creatum supernaturali lumine gloriae a Deo donatum, non vero, quemadmodum Ontologi opinantur, inter illam, et vires naturales eiusdem intellectus.

XVIII. MOTUS COMPARATUR AD QUIETEM ET UT AD PRINCIPIUM, ET UT AD TERMINUM. Comparatur quidem ut ad principium, quia motus omnis ab immobili procedit¹; ut ad terminum, quatenus finis motus est quies. Quod effatum s. Thomas intellectui et rationi, inter quae eadem differentia existit, ac inter quietem et motum², accomodans, haec habet: « Comparatur (ratio) ad intellectum ut ad principium, et ut ad terminum; ut ad principium quidem, quia non posset mens humana ex uno in aliud

¹ Vid. *Primum movens in quolibet genere est non motum in illo genere motus*, litt. P.

² Vid. cit. litt. P. *Primum movens debet esse immobile*.

discurrere, nisi eius discursus ab aliqua simplici acceptione veritatis inciperet, quae quidem acceptio est intellectus principiorum: similiter nec rationis discursus ad aliquid certum perveniret, nisi fieret examinatio eius, quod per discursum invenitur, ad principia prima, in quae ratio resolvit¹ ».

XIX. MOTUS INTENSIORE EST IN FINE, QUAM IN PRINCIPIO. Equidem natura magis tendit in id, quod est sibi conveniens, quam fugit id, quod est sibi repugnans². Hinc motus *naturalis* intensior est in fine, cum appropinquat ad terminum suae naturae convenientem, quam in principio, cum recedit a termino suae naturae non convenienti³. Hoc tamen intelligitur de motu naturali, qui *ab intrinseco* proficiscitur; non item de motu *violento*, seu qui *ab extrinseco* oritur. Nam, ut ait s. Doctor, « huiusmodi motus intenditur ex ipsa contrarietate, quia unumquodque suo modo nititur ad resistendum contrario, sicut ad conservationem sui ipsius. Unde motus violentus intenditur in principio, et remittitur in fine⁴ ».

XX. MULTIFORME SEQUITUR AD UNIFORME. Hoc verum est de principio *multiformi* quoad ipsam sui essentiam, scilicet, quod ex multis est compositum; siquidem principium, quod ita multiforme est, oportet esse posterius *uniformi*, eadem ratione, qua compositum est posterius simplici. At principium, quod est *multiforme* quoad effectus, scilicet quatenus ad multa se extendit, est prius quam *uniforme*, non enim ad plura se extendere posset, nisi simplicius esset: e.g., voluntas, cum ad opposita se habeat, *prior*, seu nobilior est natura, quae determinatur ad unum⁵.

XXI. MULTIPLICATIO INDIVIDUORUM EST PROPTER CONSERVATIONEM SPECIEI⁶.

XXII. MULTIPLICATO INFERIORI, MULTIPLICATUR RATIO IN ILLO INCLUSA. Etenim, *inferius*, seu *minus commune continet in sui ratione superius*, seu *magis commune*, ut *homo animal*¹. Quocirca multiplicationem hominis multiplicatio animalis consequitur.

¹ *Qq. dispp., De Ver., q. XV, a. 1 c.* Vid. *Processus compositivus — resolutivus*, litt. P.

² Vid. p. 53.—³ 1^a 2^{ae}, q. XXXV, a. 6 c.

⁴ *Ibid.* ad 2.—⁵ *Qq. dispp., De Ver., q. V, a. 2 ad 2.*

⁶ Vid. p. 191.—⁷ I, q. LXXXV, a. 3 ad 2.

XXIII. MULTIPLICATO UNO OPPOSITORUM, MULTIPLICATUR ET RELIQUUM. Intelligendum est 1° « de multiplicatione non secundum divisionem, quae est in partes subiectivas, sed secundum diversas acceptiones, sive significationes. Cum enim irrationale dividatur contra rationale, non oportet quod tot sint rationalia, quot irrationalia ¹». 2° Intelligendum est de oppositis, « in quibus est eadem ratio multiplicationis ». Quocirca, « cum bonum contingat ex una et integra causa, malum autem ex singularibus defectibus ² » fieri potest, ut « uni virtuti plura vitia opponantur ³ »; nempe « uni bono nata sunt opponi plura mala, cum malum sit multifariam, et bonum uno modo ⁴ ».

XXIV. MULTIPLICATO UNO RELATORUM, MULTIPLICATUR ET RELIQUUM ⁵.

XXV. MULTIPLICITAS NOMINUM NON ATTENDITUR SECUNDUM NOMINIS PRAEDICATIONEM, SED SECUNDUM SIGNIFICATIONEM. E. g., « hoc nomen *homo* de quocumque praedicitur, sive vere, sive false, dicitur uno modo; sed tunc multipliciter diceretur, si per hoc nomen *homo* intenderemus significare diversa, puta si unus intenderet per hoc nomen *homo* id quod vere est homo, et alius intenderet significare eodem modo lapidem, vel aliquid aliud ⁶ ».

XXVI. MULTITUDO EX UNITATIBUS CONSTITUITUR. Ratio est, quia multitudo est totum *heterogeneum*, in quo nempe quaelibet pars caret forma totius, quemadmodum pars domus non est domus, neque pars hominis est homo ⁷. At vero, unitates constituunt multitudinem, non quatenus opponuntur multitudini, nullum enim oppositum ex suo opposito constituitur, sed quatenus sunt entia: sicut et partes domus constituunt domum, quatenus sunt quaedam corpora, non quatenus sunt domus ⁸.

¹ S. Bon., *In lib. II Sent.*, Dist. XXVII, a. 1, q. 1 ad arg.

² Vid. p. 52.

³ S. Thom., 2^a 2^{ae}, q. XCII, a. 2 ad 1.

⁴ S. Bon., *ibid.*—⁵ Vid. litt. R.

⁶ I, q. XIII, a. 10 ad 1.

⁷ Vid. *Totius et partium non est eadem ratio*, litt. T.

⁸ I, q. XI, a. 2 ad 2.

N

DISTINCTIONES

I. NATURA—ESSENTIA. *Essentia* est id, per quod res in sua specie constituitur, et a ceteris distinguitur; et ideo est aliquid primum in re, radix omnium illius proprietatum; puta *animalitas*, et *rationalitas* respectu hominis; homo enim ex his in sua specie collocatur, atque a ceteris rebus distinguitur, neque in eo aliquid est prius *animalitate*, et *rationalitate*, a quibus omnes illius proprietates fluunt, puta vis intelligendi, sentiendi, appetendi etc. Appellari solet etiam *conceptus rei*, est enim id sine quo res accurate concipi nequit; *definitio*, quia *essentia* est illud, quod per definitionem significatur ¹; *quidditas*, quia per ipsam apte respondetur, dum quaeritur, quid res sit. Nomen *naturae* autem primo institutum est ad significandam generationem viventium, seu *nativitatem*; quo modo primogenitus dicitur ex *natura*, idest ex ipso nativitatis iure, praelatus fratribus. Quoniam vero haec generatio est a principio intrinseco, ideo nomen *naturae* extenditur ad significandum *principium intrinsecum cuiuscumque motus*, seu principium intrinsecum, a quo operationes rei promanant. Rursus, quia huiusmodi principium est *formale*, vel *materiale*, tam *materia*, quam *forma* nominatur *natura*, puta cum dicitur ad hominis *naturam* spectare tum animam, tum corpus. Denique cum per formam *essentia* cuiusque rei perficiatur, ideo ipsa *essentia* rei vocatur *natura* ². Ex his id intelligitur, quod vulgo docetur, *naturam* nempe esse ipsam *essentiam* rei, quatenus spectatur velut radix proprietatum, atque internum primum principium operationum entis. Ad aliud etiam significandum vox *natura* adhibetur, nempe totam collectionem rerum creaturarum, et virium, quae earum sunt propriae, ut cum dicimus aliquid esse in rerum *natura*, idest in universo; vel aliquid

¹ Vid. p. 92.

² I, q. XXIX, a. 1 ad 4. « Veteres . . . pro *essentia* et *substantia naturam* vocabant »; s. Aug., *De mor. Man.*, et *Eccl. Cath.*, lib. II, c. 2, n. 2.